

Tekst 1

De lijfelijkheid die de heiligen reeds hadden door de afbeelding, werd nog buitengewoon verhoogd doordat de Kerk van oudsher de verering van hun lichamelijke overblijfselen had toegestaan en aangemoedigd. Het kon niet anders of van dit hechten aan de stof moest een materialiserende invloed op het geloof uitgaan, die soms tot verbazingwekkende uitersten leidde. Waar het relieken geldt, vreest het sterke geloof der Middeleeuwen voor geen ontzuivering of ontwijding. Het volk in de bergen van Umbrië omstreeks het jaar 1000 wilde de kluizenaar Sint Romuald doodslaan, om toch niet zijn gebeente te verliezen. De monniken van Fossanuova, waar Thomas van Aquino gestorven was, hebben, uit vrees dat hun de kostbare reliek zou ontgaan, het lijk van de edele meester letterlijk ingemaakt: van het hoofd ontdaan, gekookt, geprepareerd.

Toen de heilige Elisabeth van Thüringen boven aarde stond, kwam een schaar van devoten niet alleen stukken snijden of scheuren van de doeken, waarmee haar gelaat omwikkeld was; men sneed de haren en nagels af; ja zelfs stukken van de oren en tepels van de borsten. Ter gelegenheid van een plechtig feest deelt Karel VI ribben uit van zijn voorvader, de heilige Lodewijk: aan Pierre d'Ailly, aan zijn ooms van Berry en Bourgondië, en aan de prelaten een been om te verdelen, waartoe deze dan ook overgaan na de maaltijd.

uit: J. Huizinga, Herfsttij der Middeleeuwen, Haarlem 1919

Tekst 2

Soms kan men aanschouwen – een wonderlijk gezicht – hoe zij die probeerden vooruit te komen om de relieken des Heren te vereren en te kussen, door zo'n tegendruk van de opeengepakte menigte opgehouden werden, dat onder de talloze duizenden mensen, doordat ze zichzelf tegen elkaar persten, niemand meer in staat was een voet te verzetten, en door hun eigen samendringen niemand ook maar iets kon doen dan staan als een marmeren standbeeld, volstrekt verstijven, of – de enige mogelijkheid nog – schreeuwen. Vooral de nood onder de vrouwen was ondraaglijk groot en afschuwelijk om te zien: midden in die massa van sterke kerels samengeperst als in een wijnpers werden ze lijkleek en dachten dood te gaan, gillend als in barensweeën.

uit: Henk van Os, De weg naar de Hemel, Reliekverering in de Middeleeuwen, Baarn 2000

Tekst 3

For a mere \$ 450 you can own a priceless Madonna collectible: an empty bottle of prescription dog medicine intended to cure her beloved Chiquita's indigestion. It went on sale at Startif Acts in Minneapolis.

uit: The Globe (via Internet)

“I never clean my jackets because they have so much energy in them, and I am a real believer in the energy they capture,” she says. “My clothing has all of the sweat of our performance. It has the dust of the cities, the energy of the people.”

Patti Smith over haar kleding, te zien op een tentoonstelling van voorwerpen die hebben toebehoord aan bekende popsterren, Seattle Post, 4 mei 2002

■ Tekst 4

Daarop zei Gasparo Pallavicino: "Er zijn veel soorten muziek, zowel vocaal als instrumentaal; ik zou graag horen wat de allerbeste is (...)."

Frederico antwoordde: "Mooie muziek vind ik liederen die goed en nauwgezet van het blad worden gezongen, in een mooie stijl; maar nog veel mooier vind ik zang met begeleiding van een viola, want daarbij bevat de solostem bijna alle schoonheid; het gehoor luistert met meer aandacht naar de manier van zingen en de wijs wanneer het zich niet hoeft te richten op meer dan één stem; dan merkt het ook de kleinste vergissing op; dat is niet het geval wanneer men samen zingt, want dan helpt de een de ander.

(...) Ook zijn alle toetsinstrumenten welluidend, want zij brengen volmaakte akkoorden ten gehore, en men kan er zonder moeite veel op uitvoeren dat het hart vervult met zoete muziek. Niet minder aangenaam is muziek van vier strijkinstrumenten, die heel zoet en kunstig is.

uit: Baldassar Castiglione, Het Boek van de Hoveling (1508-1518), Amsterdam 1991

■ Tekst 5

Giulio Cesare, broer van Claudio Monteverdi, schrijft:

"Met prima pratica beoogt hij (Claudio Monteverdi) de praktijk die de perfectie van de harmonie voorstaat, dat wil zeggen dat de harmonie commandeert en niet gecommandeerd wordt: niet dienaars, maar meesteres van de woorden is. Die praktijk werd ontwikkeld door de eersten die in onze notatie muziek schreven voor meer dan één stem en ze werd nagevolgd en uitgebreid. Ze werd uiteindelijk geperfectioneerd door meester Adriano en door de uitgelezen Zarlino met zijn gezaghebbende regels.

De seconda pratica, voor het eerst in onze notatie beoefend door de goddelijke Cipriano de Rore (zoals mijn broer duidelijk zal maken), werd nagevolgd en uitgebreid (...) door verhevener geesten met een beter begrip van echte kunst. Hij beoogt ermee de praktijk die zich toelegt op de perfectie van de melodie, dat wil zeggen dat de harmonie gecommandeerd wordt, en niet commandeert, en die de woorden tot meester van de harmonie maakt. Daarom heeft hij ze 'tweede' en niet 'nieuwe' genoemd, 'praktijk' en geen 'theorie', want zijn uitleg gaat in op de manier waarop consonanten en dissonanten gebruikt kunnen worden in de compositie."

uit: Frits de Haen, Monteverdi, zijn leven, zijn brieven, Peer 1989

Tekst 6

In 1600 publiceert de muziektheoreticus Giovanni Maria Artusi een polemisch geschrift met de titel *Over de onvolkomenheden van de moderne muziek*. In dialoogvorm bespreken de amateur Luca en de musicus Vario hier de ontwikkelingen in de moderne muziek.

Luca:

"(...) De madrigalen werden gezongen en herhaald, maar de naam van de componist werd verzwegen. De zetting was niet onaardig. Maar, zoals U Edele zal zien, er werden nieuwe regels, nieuwe toonsoorten en nieuwe zinswendingen geïntroduceerd. Ze waren scherp voor het gehoor en deden het geen genoegen, en dat kan dan ook niet anders; want zo lang ze de goede regels geweld aandoen - deels gebaseerd op ervaring, de moeder van alles, deels uit de natuur afgeleid en deels bewezen door demonstratie - moeten we ze voor deformaties van de natuur en van het domein van de echte harmonie houden, die ver afstaan van het doel van muziek, dat, zoals U Edele gisteren zei, vermaak is.

(...) Ondanks de geringe ervaring die ik hierin heb, lijken deze zaken de schrijvers of uitvinders ervan niet in staat te stellen, een stevig bouwwerk neer te zetten (zoals het gezegde luidt); ze zijn tegengesteld aan wat goed en mooi is in de harmonische wetten, scherp voor het oor, beledigen het eerder dan dat ze het strelen en ze brengen de goede regels, nagelaten door hen die de ontwikkeling en grenzen van deze wetenschap hebben geformuleerd, in de war en tasten die aan met verstrekkende consequenties."

uit: Frits de Haen, Monteverdi, zijn leven, zijn brieven, Peer 1989

Tekst 7

Uit brieven van Claudio Monteverdi blijkt dat hij niet altijd tevreden was over de gang van zaken in Mantua en de manier waarop hij werd behandeld.

In 1608:

"Ik zeg U Edele, dat het lot dat ik in Mantua gekend heb gedurende negentien achtereenvolgende jaren, mij slecht gezind lijkt en verre van goed. Als het me de voorspoed heeft gebracht om van Zijne Hoogheid de hertog de eer te ontvangen hem in Hongarije te dienen, dan heeft het me de tegenslag gebracht dat ik opgezadeld werd met extra kosten van die reis, die ons arme huishouden zowat tot op de dag van vandaag voelt."

Op 13 maart 1620 antwoordt Monteverdi op een verzoek om terug te keren naar Mantua: "Nu moet U Edele met zijn zeer scherpzinnige beoordelingsvermogen het bedrag dat u me in naam van Zijne Hoogheid aanbiedt, maar eens afwegen en bekijken of ik - op goede en betrouwbare gronden - moet veranderen of niet; en bedenk in de eerste plaats, wat voor schade mijn reputatie zou ondervinden bij deze zeer doorluchtige heren en de **doge**¹⁾ zelf als ik ermee akkoord zou gaan dat het geld dat ik nu in mijn leven heb, zou worden ingeruild voor dat van de Mantuaanse schatkist, die steeds leeg is wanneer er een hertog sterft of de bokkepruik op heeft. Bovendien 450 scudi aan Mantuaans geld (wat ik hier in Venetië verdien) opgeven voor 300, zoals Signor Santé had - wat zouden deze heren wel niet van me zeggen, en met recht? Het mag dan waar zijn, dat u eveneens, namens Zijne Hoogheid, 150 scudi aanbiedt uit landerijen waarvan ik het vruchtgebruik geniet, maar hierop antwoord ik dat de hertog me niet hoeft te geven wat al van mij is: het zijn er geen 150 maar eerder 50, omdat Zijne Hoogheid me er al 100 schuldig is; en wat ik eerder in mijn leven met zweet en eindeloze inspanningen verworven heb, dient niet mee te tellen. (...) Bij God. Nooit in mijn leven heb ik me meer gegriefd gevoeld dan toen ik om betaling moest gaan vragen, bijna om Gods liefde, bij Signor Schatbewaarder. Ik zou nog liever bedelen dan terugkeren naar zo'n vernedering.

uit: Frits de Haen, Monteverdi, zijn leven, zijn brieven, Peer 1989

noot 1

doge: titel van de hoogste overheidspersoon in de republiek Venetië

■ Tekst 8

Zo zorgde de eminente Christiaan Huygens, secretaris van de Raad van State, er wel voor dat zijn zoon Constantijn een voorbeeldige opvoeding kreeg. De jonge Huygens werd grondig onderwezen in talen, wiskunde, tekenen en muziek. Tot de laatste studierichting behoorde het bespelen van de luit, het klavecimbel en de gamba. We kennen Constantijn Huygens vooral als diplomaat. Zo was hij als secretaris in dienst van prins Frederik Hendrik en Willem II. Huygens onderhield contacten met talloze cultuurdragers, onder wie Descartes, Rembrandt, Corneille, Francis Bacon en John Donne.

bron: Internet, Rudolf Rasch

De 23-jarige Constantijn Huygens schrijft in 1620:

“Op de 24ste (juni), het feest van Johannes de Doper, bracht men mij naar de vesperdienst in de kerk van St. Johannes en Lucia, waar ik de meest volmaakte muziek beluisterde, die ik ooit in mijn leven denk te horen. De zeer beroemde Claudio di Monteverde, kapelmeester aan de San Marco, had deze muziek gecomponeerd en dirigeerde haar; zij werd uitgevoerd

met vier **theorbes**²⁾, twee cornetten, twee fagotten, twee violen, een basviola van monsterlijke grootte, orgels en andere instrumenten, welke alle even goed bespeeld werden, om maar niet te spreken van tien of twaalf zangstemmen. Ik was buiten mezelf van verrukking.”

uit: Frits de Haen, Monteverdi, zijn leven, zijn brieven, Peer 1989

noot 2

theorbe: basluit

■ Teksten bij muziekfragment 1 tot en met 5

Muziekfragment 1

Claudio Monteverdi, Madrigali, Boek 1-19 tekst: Torquato Tasso

Arsi et alsi a mia voglia
Leal, non impudico
Amante, non nemico,
E s'al tuo lieve ingegno
Poco cale l'amor e men lo sdegno,
Sdegno e amor farà vano
L'altiero suon del tuo parlare insano.

Brand of bevries, net wat je wilt
vals ben je en onbeschaamd
soms teder, dan weer agressief
de liefde van een weerhaan kan maar
weinig indruk maken en zijn boosheid nog minder
en aangezien je hart krankzinnig is
laat het dan maar razen zoals het heeft liefgehad,
voor niets.

Muziekfragment 2

Claudio Monteverdi, Madrigali, Boek 5-13 tekst : dichter onbekend

Questi vaghi concetti
che l'augellett'intorno
vanno temprando a l'apparir del giorno
sono, cred'io, d'amor desiri ardenti;
sono pene e tormenti;
e pur fanno le selv'e'l ciel gioire
al lor dolce languire

Deze heerlijke harmonieën
die de vogels overal
doen klinken als de dag aanbreekt
zijn, denk ik, brandende liefdesverlangens;
zijn smarten en kwellingen;
en jubelen toch door het woud en de hemel
in zoet verlangen

Muziekfragment 3

Claudio Monteverdi, Madrigali, Boek 5-2, Il Pastor Fido, tekst: Gian Battista Guarini

O Mirtillo, Mirtillo, anima mia,
se vedessi qui dentro
come sta il cor di questa
che chiami crudelissima Amarilli,
so ben die tu di lei
quella pietà, che da lei chiedi, avresti.

O Mirtillo, Mirtillo, mijn lief
kon jij maar
in het hart kijken
van haar die jij wreedste Amarilli noemt,
dan zou je zo'n medelijden met haar hebben
hetzelfde medelijden dat je van haar vraagt.

Muziekfragment 4

Claudio Monteverdi, Mariavespers Psalm 126: Nisi Dominus (slot)

Sicut erat in principio, et nunc, et semper,
Et in saecula saeculorum. Amen

Zoals het was in het begin, en nu, en altijd, en
in de eeuwen der eeuwen. Amen

Muziekfragment 5

Constantijn Huygens, Memor fui (psalm 142/143: vers 5-6-7), 1647

Memor fui dierum antiquorum
meditatus sum in *omnibus operibus tuis*,
in factis manuum tuarum *meditabar*.
Expandi manus meas ad te:
Anima mea sicut terra sine aqua tibi,
velociter exaudi me Domine,
defecit spiritus meus.

Ik denk terug aan de dagen van weleer,
ik overpeins *al uw daden*,
de werken van uw handen *overdenk ik*.
Ik *strek* mijn handen tot U *uit*,
mijn ziel smacht naar U als een dorstig land.
Snel, snel, verhoor mij Here,
mijn geest *bezwijkt*.

Tekst 9

A Midsummer Night's Dream kent drie verhaallijnen die door elkaar lopen.

Eerste verhaallijn: de verliefde hovelingen

Het stuk opent aan het hof van Athene, waar hertog **Theseus**³⁾ zal gaan trouwen met **Hippolyta**⁴⁾. Theseus wil dat “de stad huilt van geluk”, maar niet iedereen is in de stemming om te feesten. Twee stellen aan het hof kampen met ernstige liefdesproblemen. Hermia en Lysander zijn verliefd maar mogen niet met elkaar trouwen. En Demetrius heeft het uitgemaakt met Helena omdat hij verliefd is op Hermia. De vader van Hermia heeft haar aan Demetrius beloofd en volgens de Atheense wet moet een dochter haar vader gehoorzamen. Maar Hermia wil Lysander en vlucht met hem het bos in. Helena verraadt hen en wijst Demetrius hun vluchtroute.

Tweede verhaallijn: de echtelijke elfenruzie

In ditzelfde bos zijn elfenkoning Oberon en elfenkoningin Titania aangekomen om met hun toverkracht het huwelijk van de hertog in te zegenen. Maar het elfenpaar heeft slaande ruzie. Oberon is boos omdat Titania een mooie jongen in haar gevolg heeft opgenomen, waaraan zij veel aandacht besteedt. Uit wraak betovert hij zijn slapende vrouw door liefdessap in haar ogen te druppelen, waardoor ze verliefd wordt op de eerste die ze ziet zodra ze ontwaakt: een ‘ezel’.

Derde verhaallijn: het toneeloptreden van de werklieden

Er is nog een ander gezelschap in het bos: een groep Atheense handwerklieden die bij maanlicht repeteert voor een toneeloptreden. Tijdens het huwelijksfeest van de hertog zullen ze naar eigen zeggen *De allertreurigste komedie van Pyramus en Thisbe*⁵⁾ en hun *beider lugubere dood* spelen. De handwerkslieden doen er alles aan om het verhaal wat minder droevig te maken, zodat hun optreden de stemming op het feest niet zal bederven. Hoofdrolspeler Spoel, de wever, die tijdens de repetitie wordt omgetoverd in een ezel, valt ten prooi aan de liefde van elfenkoningin Titania.

In het nachtelijk woud ontkomt niemand aan het betoverende liefdessap van elfenkoning Oberon. Als hij Helena ziet, die treurt om Demetrius, geeft hij zijn knechtje Puck opdracht om liefdessap te druppelen in de ogen van Demetrius. Puck vergist zich en giet het sap in Lysanders ogen. Oberon is woedend. Puck herstelt zijn fout en betovert Demetrius. Maar nu jagen beide mannen op Helena en versmaden ze Hermia. Alles is in de war. Pas in de ochtend komt alles weer goed. Puck koppelt de juiste stellen aan elkaar en Oberon sluit vrede met Titania. De rust keert terug in het bos en de elfen dansen bij maanlicht. De mensen keren terug naar de stad en vieren een driedubbele bruiloft. Het stuk besluit met een ‘allertreurigst optreden van de werklieden’.

noot 3

Theseus: legendarische Griekse held die de Amazonen overwon

noot 4

Hippolyta: koningin van de Amazonen, een krijgsvolgend vrouwenvolk uit Griekse sagen.

noot 5

Pyramus en Thisbe: een klassiek verhaal over twee geliefden. Op de geheime ontmoetingsplaats van de geliefden verschijnt een leeuw. Pyramus doodt hem, maar vindt een bebloed kledingstuk van Thisbe en denkt daarom dat zij door de leeuw is verscheurd. Pyramus pleegt zelfmoord. Als Thisbe verschijnt en haar dode geliefde ziet, slaat ook zij de hand aan zichzelf.

Tekst 10

Eerste scène uit het eerste bedrijf

Theseus:

De tijd holt als een hengst, Hippolyta
Vier dagen nog: dan komt de nieuwe maan
en ons geluk, dan trouwen we. Toch gaat
de oude maan te langzaam dood (vind ik).
Ze weet wat ik verlang, maar doet me wachten
als een oude bes die niet wil sterven
en haar zoon doet wachten op zijn erfenis.

Hippolyta:

Vier dagen worden snel vier nachten, Theseus.
En vier nachten worden snel vier dromen
die de tijd verdrijven. Dan verschijnt de maan
(gespannen als een boog van zuiver zilver).
Zij is getuige van ons feest, de hele nacht.

Theseus:

Philostatus⁶⁾ jij bemoeit je met de jeugd.
Jij maakt ze warm. Je maakt van hen een gekke
uitgelaten bende. Geen melancholie
(baar die maar op en stop ze in het graf,
zo'n grauw gezelschap hoort niet op ons feest).

Hippolyta, ik ving u met mijn zwaard
en door u pijn te doen won ik uw liefde.
Maar trouwen wil ik anders: ik wil pracht
en praal, de stad moet huilen van geluk.

Tekst 11

Kitsch is een stijlform, die zich richt op een gemiddeld publiek, gebruikmakend van voorspelbare boodschappen verpakt in stereotypen, clichés. Het is een eclectisch massaproduct. Een vorm van pseudokunst die instant schoonheid produceert, zoals men die zich in het dagelijks leven wenst. (...) Ze produceert een illusionaire vlucht uit de banaliteit, betekenisloosheid en de leegheid van het alledaagse leven. Kitsch genereert plezier en ontspanning. Het vult de vrije tijd met 'fun', 'excitement' en 'hallucinations'. Het vult de lege ruimte met tal van prachtige verschijningsvormen.

uit: Matei Calinescu, Five Faces of Modernity: modernism, avant-garde, decadence, kitsch, postmodernism, Durham 1987

noot 6

Philostatus is de hofdienaar